

נעשה ונשמע

צירוף המילים "נעשה ונשמע" המופיע לקראת סוף פרשתנו הוא מן הנודעים ביהדות. אבותינו אמרוהו בקבלם את הברית בסיני. הם נמצאו אז ברוממות רוח עילאית, בקוטב הנגדי להוויית התלונה, החטא, המרי וקשיה העורף הממלאת את סיפורי נדודיהם במדבר.

מדרש חז"ל אומר שאלוהים "כפה הר כגיגית" על בני ישראל כדי לחלץ מהם הסכמה לקבל את התורה.¹ אבל הפסוקים כפשוטם נקראים אחרת; בני ישראל קיבלו את הברית ברצון ובהתלהבות: "וַיִּקַּח [משה] סֵפֶר הַבְּרִית וַיִּקְרָא בְּאָזְנוֹ הָעָם. וַיֹּאמְרוּ: כָּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע" (שמות כד, ז). פסוק זה הוא היסוד למסורת מדרשית אחרת, האומרת כי באותה שעה התעלה עם ישראל למעלתם של מלאכים:

דרש ר' סימאי: בשעה שהקדימו ישראל "נעשה" ל"נשמע" באו ששים ריבוא של מלאכי השרת לכל אחד ואחד מישראל קשרו לו שני כתרים. אחד כנגד "נעשה" ואחד כנגד "נשמע"...

אמר רבי אלעזר: בשעה שהקדימו ישראל "נעשה" ל"נשמע" יצתה בת קול ואמרה להן, "מי גילה לבני רז זה שמלאכי השרת משתמשין בו?"²

אך מהו פירושן המדויק של המילים? "נעשה" ברור. עניינו פעולה והתנהגות. אך קוראיי הוותיקים יודעים כי בלשון המקרא המילה "נשמע" אינה חד משמעית. היא יכולה לציין שמיעה כפשוטה, אבל גם הישמעות, כלומר ציות, וגם הבנה. מכאן שיש יותר מדרך אפשרית אחת לפרש את "נעשה ונשמע". הנה כמה מהדרכים שהציעו המפרשים:

נעשה ואז נשמע. זו תפיסת מדרשי חז"ל שציטטנו ורש"י. בני ישראל ביטאו אמונה מוחלטת בה'. הם קיבלו עליהם את הברית לפני שבכלל שמעו את סעיפיה. הם אמרו "נעשה" לפני שידעו מהו הדבר שיתבקשו לעשות. זהו פירוש יפה, אך הוא דורש מאיתנו לקרוא את פרק כד בספר שמות כאילו אינו חלק מהרצף הסיפורי. שכן אם סדר האירועים הוא כסדר הופעתם בחומש, בני ישראל הסכימו תחילה לקבל עליהם את הברית (שמות יט, ח), לאחר מכן ה' התגלה אליהם עם עשרת הדיברות (פרק כ), ואז משה פירט חלק מהמצוות (פרקים כא-כג), ורק לאחר מכן אמרו ישראל "נעשה ונשמע" – לאחר שכבר שמעו רבים מעיקריה של התורה ומפרטיה.

נעשה את המצוות שכבר למדנו, ונשמע למצוות שעוד נלמד. זו דעת הרשב"ם. הצהרה זו של בני ישראל מביטה אם כן אחורה וקדימה. הם ידעו שהם נמצאים בעיצומו של מסע ממשי ורוחני גם יחד, והבינו שאי אפשר לדעת את כל פרטי התורה בבת אחת. "לשמע" פירושו כאן להישמע, לציית, להיענות במעשים מתוך נאמנות.

נעשה בהישמעות. זו גישתו של ספורנו. על פיה, המילים "נעשה" ו"נשמע" הן הנדיאדיס, "שניים שהם אחד": מושג אחד המבוטא בשתי מילים שו' החיבור ביניהן. כלומר, בני ישראל

אמרו שהם יעשו מה שה' ביקש מהם, לא על מנת לקבל פרס אלא פשוט מפני שהם שואפים לעשות את רצונו. הוא גאל אותם משעבוד, הוא האכילם מן במדבר, והם רצו להביע את נאמנותם המלאה לו – למצילם ומחוקקם.

נעשה ונבין (גישתו של ר' יצחק עראמה בעל 'עקדת יצחק'). אחת ההוראות של המילה "לשמע" בלשון המקרא היא להבין, כמו בדברי ה' בסיפור מגדל בבל: "הָבָה נִרְדָּה וְנִבְלָה שָׁם שְׁפָתָם אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמְעוּ אִישׁ שְׁפַת רֵעֵהוּ" (בראשית יא, ז). לפי הסבר זה, בהקדימם "נעשה" ל"נשמע" נתנו בני ישראל ביטוי לאמת פילוסופית עמוקה. יש דברים שאנו יכולים להבין רק באמצעות עשייה. אפשר להבין מנהיגות רק כשמנהיגים. אפשר להבין מה פירוש לחבר ספר רק כאשר כותבים ספר. אפשר להבין מוזיקה רק בהאזנה לה. כל הדברים הללו, גם אם נקרא ספרי לימוד עליהם עדיין לא נבינים באמת. כזאת היא גם האמונה. אפשר להבין את תורת ישראל באמת רק כאשר חיים על פי מצוותיה. אי אפשר להבין דת מבחוץ. עשייה מובילה להבנה.

פירוש זה, האחרון, עשוי להבהיר לנו עוד עניין חשוב. קריאה קשובה בפרקים יט וכה מלמדת כי בני ישראל קיבלו עליהם את הברית שלוש פעמים. אבל שלושת הפסוקים המתארים קבלות אלו שונים במובהק:

1. וַיַּעֲנוּ כָל הָעָם יַחְדָּו וַיֹּאמְרוּ, "כָּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה" (יט, ח).
2. וַיַּעַן כָּל הָעָם קוֹל אֶחָד וַיֹּאמְרוּ, "כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה" (כד, ג).
3. וַיִּקַּח סֵפֶר הַבְּרִית וַיִּקְרָא בְּאָזְנֵי הָעָם וַיֹּאמְרוּ, "כָּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע" (כד, ז).

הפסוק השלישי נבדל מן השניים הקודמים בשני דברים. ראשית, רק הוא מכיל את הביטוי "נעשה ונשמע". ושנית, רק בו חסר **הציון כי העם דיבר פה אחד**; שני הפסוקים הקודמים אומרים שהעם דיבר "יחדיו" ו"קול אחד".

האם יש קשר בין שני ההבדלים? ייתכן שכן. ברובד ה"נעשה", קיום המצוות, אנחנו אחד. כמובן, יש הבדלים. אשכנזים וספרדים נוהגים לפעמים אחרת. בכל דור מתגלעות מחלוקות בין הפוסקים. כך הוא בכל מערכת משפטית. אוי לו לבית משפט עליון שאין בו מקום לדעת מיעוט. אבל מחלוקות אלו זניחות לעומת ההסכמה על יסודות ההלכה.

זה הדבר שאיחד את עם ישראל לאורך הדורות. היהדות היא מערכת חוק. היא קוד התנהגות. עם ישראל הוא קהילת מעשה. כאן נדרש קונצנזוס. על כן, כל עוד מדובר ב"נעשה", בני ישראל מדברים יחדיו, בקול אחד. למרות ההבדלים בין הלל לשמאי, בין אבוי לרבא, בין הרמב"ם לרא"ש ובין רבי יוסף קארו לרמ"א, כולנו מלוכדים יחדיו בכוריאוגרפיה של המעשה היהודי.

לעומת זאת, ברובד ה"נשמע", רובד ההבנה, איננו צריכים להיות אחידים. יש ביהדות רציונליסטים ומיסטיקנים, פילוסופים ומשוררים, חכמים שרגליהם נטועות בקרקע וצדיקים שנפשם מתעלה לרקיעים. חז"ל אמרו שבהר סיני כל אחד קיבל את ההתגלות בדרכו:

"וְכָל הָעָם רֹאִים" (שמות כ, טו): קולי קולות ולפירי לפידים. וכמה קולות היו, וכמה לפידים היו? אלא שהיו משמיעים את האדם לפי כוחו [= כוחו להבין את

אשר הוא חווה, שנאמר "קול ה' בַּכֶּחַ, קול ה' בְּהַדָּר" (תהילים כט, ד).³

המאחד את היהודים – או לפחות אמור לאחדם – הוא המעשה, לא המחשבה. אנחנו עושים אותם מעשים, אך מבינים אותם בצורות שונות. יש הסכמה על ה"נעשה" אבל לא על ה"נשמע". לכך התכוון הרמב"ם כשכתב בפירושו למשנה "שכל מחלוקת שיהיה בין החכמים שאינו בא לידי מעשה, אלא שהוא אמונת דבר בלבד, אין צד לפסוק הלכה כאחד מהם".⁴

אין פירוש הדבר שליהדות אין עיקרי אמונה מוסכמים. יש ויש. רבי שמעון בן צמח דוראן ורבי יוסף אלבו (בניסוחו המודרני של פרנץ רוזנצווייג) מנו את אמונות היסוד של היהדות כך: בריאה, התגלות וגאולה.⁵ שלושה-עשר העיקרים של הרמב"ם הם הרחבה של מבנה בסיסי זה. וכפי שהראיתי בהקדמתי לסידור, שלוש אמונות אלו יוצרות את תבניתה של התפילה.⁶

בריא – כלומר האמונה שהעולם הוא יצירתו של אלוהים. התגלות, כלומר ראיית התורה כדבר ה'. וגאולה, כלומר תפיסת ההיסטוריה כמעשה ידי ה' על פי דברו. אבל בתוך הפרמטרים הרחבים הללו צריך כל אחד מאיתנו למצוא את נתיב ההבנה שלו – בהנחיית חכמינו מן העבר, בהדרכת מורינו בהווה, ומתוך מציאת הנתיב שלנו אל שכינת ה'.

היהדות כוללת אמונה ומעשה. אבל היא מאפשרת לכל אחד מרחב תמרון גדול בהבנת אמונת אבותיו. ציד-כופרים אינו מתחביבנו. אחת האירונות הגדולות בתולדות ישראל היא שהרמב"ם, שעשה יותר מכל יהודי אחר לניסוח האמונה כעיקרים בעלי תוקף הלכתי, נעשה בעצמו לקורבנה הראשון של דוקטרינה

זו. בימי חייו הוא הואשם בכפירה, ואחרי מותו ספריו הועלו באש. אלו היו אפיזודות מבישות.

"נעשה ונשמע", בהתבארו כ"נעשה ונבין", פירושו: נעשה כולנו באותה דרך, אך נבין כל אחד בדרכו. אני מאמין שהמעשה מאחד אותנו, ומותיר לנו מרחב למצוא איש איש את דרכו לאמונה.

1 שבת פח ע"א; עבודה זרה ב ע"ב.

2 שבת פח ע"א.

3 מכילתא דר' ישמעאל, כ, יד.

4 פירוש המשניות לרמב"ם, סנהדרין י, ג.

5 ראו מנחם קלנר, תורת העיקרים בפילוסופיה היהודית בימי הביניים, ירושלים: ספריית אלינר, ההסדרות הציונית, 1991; ובספריו של מרק שפירו (באנגלית) Marc Shapiro, *The Limits of Orthodox Jewish Theology* (2011); *Changing the Immutable* (2015).

6 "Understanding Jewish Prayer", *Authorised Daily Prayer Book*, Collins, 2006, pp. 20–21; *The Koren Siddur*, Jerusalem: Koren, 2006, pp. xxxi–xxxii.